

159889

Вінницька Філія
ВСЕНАРОДЬОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
при
Всеукраїнській Академії Наук.
КАБІНЕТ ВИЧУВАННЯ ПОДІЛЛЯ.

Випуск III.

[91. (47.61). (018)].
Nationalbibliothek der Ukraina
an der
UKRAINISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN.
Filialabteilung zu Winnitzja.
BÜREAU ZUR ERFORSCHUNG PODOLIENS.
Lieferung 8.

Львів, Україна, Вінниця (на Поділлі), Мури.

Adr.: Ukraina, Winnitzja (Podolien), Muru.

Валентин Отамановський.
Директор Він. Філії Всекар. Бібліотеки України.

КРАЄЗНАВСТВО НА ПОДІЛЛІ, НАЙБЛИЖЧІ ЙОГО ЗАВДАННЯ ТА ПОТРЕБИ Й РОЛЯ В КРАЄЗН. ПРАЦІ КАБІНЕТА ВИЧУВАННЯ ПОДІЛЛЯ.

Частина кн. номер Він. Філії Всекар. Б-ки України (у старовин. будинкові поч. 17. ст. — «Мури»).

У Вінниці, 1926.

25/84

[91. (47.61). (018)].

Вінницька Філія
ВСЕНАРОДНЬОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
при
Всеукраїнській Академії Наук.
КАБІНЕТ ВИВЧУВАННЯ ПОДІЛЛЯ.
Випуск 8.

Nationalbibliothek der Ukraina
an der
UKRAINISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN.
Filialabteilung zu Winnytzja.
BÜRO ZUR ERFORSCHUNG PODOLIENS.
Lieferung 8.

Адр.: Україна, Вінниця (на Поділлі), Мури.

Адр.: Ukraina, Winnytzja (Podolien), Mury.

СТО ДІЯЮЧИХ
НА ЛОЖ.

Валентин Отамановський.

Директор Він. Філії Всекар. Бібліотеки України.

Краєзнавство на Поділлі,

найближчі його завдання та потреби й роля в краєзнавчій
праці Кабінета вивчання Поділля.

Valentin Otamanowskyj.

Filial-Direktor der Nationalbibliothek (Filiale—Winnytzja).

Gebietskunde in Podolien,

seine näheren Ziele und Erfordernisse und die Anteilnahme
daran des Bureau's zur Erforschung Podoliens.

25674

Друковано з постанови Ради Вінницької Філії Всенародньої
Бібліотеки України при ВУАН.

Голова Ради Філії І. Воробйов.

Директор Філії В. Отаменовський.

Сто примірників цього видання
вдруковано на кращому папері

Investigasse et descripsisse integram
Podoliam sit pars operis nostri littera-
rum Ucrainensium.

РОЗДІЛ I.

Всебічне вивчення Поділля є передумовою правильного господарювання та адміністрування на Поділлі.

Недооцінювання, а часом і нерозуміння ваги краєзнавства для правильного господарювання й адміністрування, набули на жаль широкого розповсюдження в практиці більшості працівників Поділля. Є то спадщина кол. Рос. Імперії та бюрократичного світогляду рос. адміністраторів, що вважали за можливе з Петербургу одержувати призначення на Україну, на Кавказ, до Польщі, чи куди инде до підбитих Рос. Імперією країн, і чудово там „справлятися“—звичайно на думку Петербургу, але не з погляду інтересів ущасливленого населення.

Тяжкі рани заподіяло проте добробутові нашого Поділля й народнім багатством цілої України господарювання та адміністрування на Петербурзький кшталт і повинно-б це бути нам пересторогою хоч надалі. Тим часом у багатьох ділянках адміністраційно-господарської практики ми й зараз на кожному кроці зустрічаємо безліч отаких фатальних для господарства помилок. Є ці помилки або провинкою самих працівників, що зігнорували вивчення своєрідних особливостей Поділля, або ж іще частіше спричиняються до них факти об'єктивні—мала дослідженість Поділля. Ілюструємо це на прикладах.

Невміле лісове господарювання, головню через недослідженість подільських лісів, призвело до того, що деревну породу Зах. Поділля бук—цінність всеукраїнського значіння, поступово на зрубках починає заміняти граб, береза й осика. Такі ж наслідки й з тих самих причин помічаються асюди на Поділлі й що до грабових та дубових лісів: нераціональні вирубки призводять до заміни дуба й граба на такі малоцінні супроти них породи як береза та осика¹⁾.

Одним із проявів широко розповсюдженої неписьменности в Поділлянстві треба вважати й винищення в нас через хижацьке полювання багатьох диких звірят та птахів корисних, що є одною з причин масового розмноження на Поділлі шкідливих для с.-господарства комах та гризунів²⁾.

Закінчуючи оцей побіжний лише перелік незалічених шкод заподіяних нам краєзнавчою неписьменністю, не можемо не згадати за недавній і прикрий для м. Вінниці й цілого Поділля факт. Як відомо, у м. Вінниці народився славетний український письменник Мих. Коцюбинський. Дбаючи

¹⁾ О. Савостіанов. „Дика рослинність Поділля“. Вид. Кабінета вивчення Поділля Він. Філії Всеукраїнської Бібліотеки України при ВУАН. Вінниця 1925. Ст. 26.

²⁾ Проф. В. Хривенч. „Ссавці Поділля“, „Птахи Поділля“, „Нарне фауни Поділля“. Вид. Кабінета вивчення Поділля Він. Філії Всенар. Бібліотеки України при ВУАН. Вінниця, 1925—1926.

про ввічнення пам'яті такого визначного Подолянина, і кол. Подільський Губ. Ревком, і був. Подільський Губвиконком постановили назвати на честь письменника одну з віницьких вулиць, а Віницький Окрвиконком створив навіть спеціальну Комісію для ввічнення пам'яті Мих. Коцюбинського та вживає належних заходів до охорони домика, де народився письменник.

Але всі заходи губерніяльних органів пішли марно через неписьменність у Поділезнавстві звідкись із півночі імпортованого інженіра-фахівця Відділу Благоулаштування кол. Губмісцгоспа. Він змиславив нашу Віницю, поприбивавши на вулиці названий на честь письменника помилкові таблички з написом: „Вулиця Колюбинського“. І от кілька років уже висять на ганьбу нам оці пам'ятки нещастя, а помилкова назва увійшла в урядові акти й уживається в щоденній розмові замість знаного цілій Україні імені славетного Віничанина¹⁾.

Гадаємо, що наведених прикладів шкод заподіяних неписьменністю в Поділезнавстві народньому господарству, а часом і культурному розвитку Поділля є досить, щоб наочно довести необхідність—поперше досліджувати Поділля, подруге—вивчати й використовувати набуті наукою дані в практиці адміністраційно-господарського життя. Але ми не можемо проте відмовити собі в приємності—навести на підтвердження згаданого один факт позитивний.

Відомо, що рідка й цінна деревна порода Поділля берека з якихсь не досить досліджених причин видимо вимирає²⁾ й лісоводи вважали вже за неможливе її розводити. Проте невтомною кількарічною працею лісничого Мукарово-Зіньківського лісництва Мих. Корсуна, що уважно спостерігав та досліджував біологічні властивості цього дерева, заведено було єдиний на Поділлі розсадник береки. Сподіваємося, що праця ВПов. М. Корсуна врятує для Поділля оцю цінну деревну породу („Подільське червоне дерево“), що за давніших часів ішла на вироблення гарних дорогих меблів, а останніми часами засуджена вже була на вмирання.

З оцих побіжних і лише для прикладу наведених відомостей мусимо проте зробити отакі висновки:

1) Що дорого коштувала й коштує Поділлю краєзнавча неписьменність і що не пристосовуючись у всіх ділянках господарчого життя до своєрідних особливостей Поділля, ми повторюємо цим часто помилки й негосподарність часів дореволюційних;

2) Що наслідком наших помилок сучасних (особливо це підкреслено буде в розділі II.) є часто погана спадщина минулого—мала дослідженість Поділля через відсутність на Поділлі до 1918. року дослідно-наукових установ;

3) Що актуальним питанням дня треба поставити: а) організацію планового й усебічного досліджування Поділля та б) підвищення кваліфікації в Поділезнавстві кожного службовця й адміністратора, кожного вчителя, кооператора, робітника землі й лісу та всіх узагалі працівників на Поділлі.

¹⁾ До речі, чи не належало б Він. Окрмісцгоспові чим швидше познімати оці пам'ятки нещастя?

²⁾ О. Савостіанов. Ibid., стор. 17—18.

РОЗДІЛ II

Історичний огляд дослідно-краєзнавчої праці на Поділлі*).

Своєрідні особливості Поділля — зах.-європ. риси природи, одмінна етнографія, цікаві археологічні знахідки, природні багатства, многовікові культурні традиції — віддавна притягали до себе увагу дослідувачів. Наслідком цього є числення й досить давня література, але проте Поділля досліджене мало й неповно. Спричинилися до цього спорадичність та випадковість досліджень, що є наслідком позбавлення Поділля за часів царату науково-дослідних установ.

Була це традиційна політика рос. царату супроти України, що для побороення національного руху й сепаратистичних стремлінь намагався держати український народ у темряві, усякими способами не допускаючи до створення на Україні культ.-наукових осередків. Відомо напр., що в середині 18. ст. гетьман К. Розумовський усе підготував був до утворення т. зв. „Університету Малоросійського Батуринського“, але Катерина II не допустила до відкриття в Батурині української вищої школи. Знаємо, з якими труднощами здобуто було року 1804. перший на Україні Харківський Університет (і то на Слобожанщині, яку царат уважав за більш зрусифіковану, бо в Києві Університет засновано було лише року 1833.). З той-ж причини царат закрив року 1876. „Юго-Зап. Отд. Имп. Географ. О-ва“, що скупив був коло себе визначних українських учених і переводив планове дослідження України.

Не диво, що царат не міг допустити до створення наук. осередків на Поділлі, що через недавність свого приєднання, незначну зрусифікованість та географічне положення мало нахил улягати впливам Зах. Європи й Галичини, бо-ж остання була до революції огнищем української культури для всієї Соборної України.

І царат дійсно мав рацію, боячись культурних впливів Галичини на Поділля, бо мали вони вже за собою многовікові традиції: у 12.-13. ст. Поділля входило до складу Галицького (згодом Гал.-Волинського) князівства, а в 15.-18. ст. Поділля перебуває під впливом двох тодішніх осередків української культури — Львова та Києва. Львів мав значіння для всіх міст Поділля яко найстарше місто: вірець громадянського устрою на нім. праві, вища апеляційна інстанція для міщанських судів, для ремісників зокрема — вища школа різних майстерств. Значний культурний вплив на Поділля мав також і Київ. Треба відзначити, що вплив оцей першої половини 17. ст. виявився м. ин. у тому, що заходами слав. Петра Могили у Вінниці засновано було, що правда на короткий час, вищу школу тих часів — Прав. Колегію. Наприкінці 18. ст. Поділля приєднано було до Рос. Імперії, але частину Зах. Поділля, т. зв. Галицьке Поділля, було від нього

*) Для цього розділу автор почасті використав конспект доповіді ВПов. Ю. Січинського „Огляд краєзн. життя на Поділлі“, якому за ласкове надіслання конспекта складає щиру подяку.

одірвано й разом із Галичиною прилучено до Австрії. Відтоді великі труднощі виникали в досліджуванні цілого Поділля: учених зі Львова царат не допускав до вивчення нашої частини Поділля, а нашим дослідникам забороняв досліджувати Галицьке Поділля уряд австрійський. Тому на початку 19. століття нашу частину Поділля досліджують переважно вчені з Вільни та Кременця, а весь 19. та початок 20. віку — вчені з Києва та почасти з Херсонщини. Оглянемо коротко наслідки їхньої праці, поділивши ці дослідження за їхнім змістом на: вивчення природи та вивчення людини.

1. Вивчення природи Поділля.

Найдавніші дореволюційні праці що до природи Поділля (флора, фауна, геологія, кліматологія та ин.) належать, як зазначено було вище, професорам Вілен. У-ту та Кремен. Ліцею як: В. Бесер, А. Андрже-йовський, Г. Бельке, Е. Айхвальд, Й. Юндзіл та ин. Цінним внеском до науки природи Поділля є праці Київських учених як: проф. К. Кеслер, Р. Траутфетер, А. Рогович, В. Монтезор, І. Шмальгаузен, А. Тутковський та инші, а також учених з Херсонщини — відом. флориста Й. Пачо-ського й проф. О. Набокія.

Треба відзначити, що проф. Одеського У-ту О. Набокія з доручення був. Под. Губ. Земства розпочав був велику працю над вивченням ґрунтів Поділля, але на жаль її не закінчив (цінна розвідка „Матер. по изслед. почв и ґрунтов Под. губ.“, Одеса, 1916). Значний внесок до наук. дослідження природи Поділля зробило й був. „Подільське Т-во Дослідників та Аматорів Природи“ на чолі з проф. П. Бучинським. Працюючи р.р. 1912—1919, це Т-во створило в Кам'янці Природничий Музей та видало 4 томи „Записок“. М. ин. у згаданих „Записках“ уміщено цінну працю О. Прусевича — „Библиография естествознания Подолии“.

2. Вивчення людини в минулому й сучасному та її діяльності.

Що до вивчення передісторії Поділля, то на жаль досі систематичних археологічних досліджень у нас не було. Спорадичні розкопки провадив відомий український історик проф. Вол. Антонович, польський історик К. Пулавський та деякі инші. Проте про більшість цих розкопок немає докладних звідомлень; немає також і бібліографії археології Поділля. Значним внеском до нашої археології є й досі цінна „Археолог. карта Под. губ.“ Ю. Сіцінського, чимало подає В. Гульдман у праці „Памятники старины в Подолии“.

Також не маємо ми й докладної науково записаної історії цілого Поділля. Сумлінним зведенням істор. відомостей майже про все Поділля є на жаль перестаріла праця (р. 1891) „Подолия—истор. описание“ проф. М. Петрова—П. Батюшкова. Окрім неї є лише невеличкі брошури М. Яворовського та ин.

З монографій окремих відділів історії Поділля є цінні праці: Молчановського „Очерк известий о Под. земле до 1434 г.“ (майже єдина праця, що описує територію цілого Поділля), М. Грушевського „Барское Староство“ з двома томами актів „Архива Ю. З. России“, Сімашкевича „Рим. катол. в Подолии“ та його-ж „Истор.-геогр. и этногр. очерк Подолии“. Багато звичайно дає славетна „Історія України-Руси“ М. Грушевського т. т. 1—8 та чимало джерел подано в т. т. 1—12 „Трудів“ Под. Епарх. Ист.-Стат. К-ту (згодом „Церк. Іст. Археол. Т-во“) р.р. 1876—1916.

Необхідно зазначити й праці з історії Поділля польських істориків: Марчинського — „Statystyka губ. Podolskiej“ т. т. 1—3, О. Пржездецького

„Podole, Wołyń, Ukraina“ т. т. 1—2, Балінського й Ліпінського „Starożytna Polska“ т. 2, І. Ролле (псевдонім Dr. Antoni J.) — „Zameczki Podolskie na kresach multanńskich“ т. 1—3 та його „Historyczne Opowiadania“, О. Яблоновського „Pisma“ т. 4, К. Пулавського, А. Бяковського „Podole w XVI wieku“ (Варшава, 1920 р.), К. Stadnicki „Korjat Gedyminowicz i Korjatowicze“ та інші.

За винятком праць: проф. Волод. Буданова „Нем. право в Польше и Литве“, де подано моногр. опис життя Кам'ян. міщан. громадн. права й проф. А. Гальбана „Zur Geschichte des deutsch. Rechtes in Podolien...“, ми майже не маємо розвідок з внутрішньої історії Поділля. З Подільських міст історичні описи є тільки про Кам'янець: цінна монографія Ю. Січинського „Каменец-Подольський“ та О. Прусевича „Kamieniec Podolski“.

З етнографії та етнології, окрім згаданої вже праці Сімашкевича, маємо ми працю проф. Чубинського в „Трудах Етногр.-Стат. Експ.“ та „Очерки Днестра“ Афанасієва-Чужбинського.

Що до економіки Поділля й виробництва та виробничого побуту, то тут ми маємо майже виключно видання був. Под. Губ. Земства: цінну працю „Кустарн. промыслы Под. губ.“ та часописи — „Економ. жизнь Подолни“ й „Село“. Для економіки с.господарства дореволюційної доби багато дають видання був. Под. С.-Госп. Т-ва, осідком якого була Вінниця та видання Под. Губ. Земства, пр. велика праця „Матер. по обл. животноводства в Под. губ.“ під керівництвом проф. Устьянцева.

Отаким є в головних рисах дореволюційний набуток дослідно-краєзнавчої праці на Поділлі. Багато названих тут розвідок є неозцінними джерелами до дальшого вивчення Поділля, але переважна більшість їх перестаріли, усі без винятку стали бібліограф. раритетами, у багатьох є чималі хибні спорадичності й випадковості дореволюційної праці, що є наслідком відсутності на Поділлі дослідно-наукових установ. Чимало також є цінних статтів, заміток, спостережень і навіть розвідок розкиданих по часописах польських, російських, німецьких та інших, але значна їх більшість є тим часом неприступна для українського дослідника, бо вимагає кількарічної планової праці дослідників та бібліотекарів-бібліографів на збирання їх та опрацювання.

Революція 1917. року, розв'язавши питання про українську державність, поставила на чергу дня й планове дослідження своєрідних особливостей Поділля. Першою державною науково-дослідною установою на Поділлі був відкритий р. 1918. в Кам'янці Український Державний Університет (видавав „Записки“; з останнього тому вийшли тільки деякі окремі відбитки), що його реорганізовано було р.р. 1920-21 в Інститут Народної Освіти та С.-Господ. Інститут (останній видав р. 1924. 1. том „Записок“, а 2. том є в друку). Року 1920. створено було також у Вінниці Інститут Народної Освіти (закрито р. 1923; спадщина: цінні праці фаяністичні лекторів Г. Бобяка та С. Крашенинникова, проф. В. Камінського з звичаєвого права та проф. М. Безбородька з геології) та Вінницьку Філію Всенародної Бібліотеки України при ВУАН, а трохи згодом — Філію С.-Госп. Наукового Комітету України (нині закрито; спадщина: цінний гербарій Надбузької флори М. Білозора й ин.) та Подільський Відділ Укрмета.

Зараз у Кам'янці існують крім названих уже установ: Науково-дослідна катедра народного господарства й культури Поділля (видала окре-

мі відбитки з I. тому „Записок“), засноване року 1925. Кам'янець-Подільське Наукове Т-во при ВУАН, що провадить цінну дослідно-краєзнавчу працю та Природничо-Історичний музей. У Вінниці ж окрім згаданих установ є ще: Вінницький Історично-Побутовий Музей, Вінницька С.-Госп. Досвідна Станція та Вінницьке Краєзнавче Товариство.

Із наукових установ м. Вінниці належить відзначити дослідно-краєзнавчу працю Подільського Відділу Укрмета на чолі з відом. метеорологом проф. А. Даниловим (керує мережею метстанцій і провадить чергове розроблення дослідного матеріалу) та Вінницьку Філію Всенародньої Бібліотеки України при Всеукр. Академії Наук з її Кабінетом вивчення Поділля.

Кабінет вивчення Поділля утворено було на поч. 1924. р. з ініціативи автора цих рядків і за допомогою проф. А. Ярошеняча. Не одержуючи й досі нізвідки й ніякої фінансової допомоги, Каб. вивч. Поділля проте виконав за ці 2 роки чималу працю.

Осередкове географічне положення Вінниці дало змогу Кабінетові вивчення Поділля притягнути до планового досліджування Поділля так Вінницьких і Кам'янецьких, як і інших дослідників Поділля, а близькість до Києва й безпосередня підлеглисть Всеукр. Академії Наук давали постійну змогу користуватися її неоцінним керівництвом. Величезну роль у праці та розвитку Кабінету вивчення Поділля відіграла й відіграє також Він. Філія Всенародньої Бібліотеки, що з своїм великим і цінним бібл. фондом (по-над 100.000 кн. од.) є найбільша на Поділлі книгозбірня, має добре підібраний відділ Усгаїніса з чудовою й ледве чи не найповнішою як де-інде збіркою літератури про Поділля в підвідділі Podolica.

Кабінет вивчення Поділля перевів р. р. 1924—1/III-1926 отаку працю:

1) Об'єднав у колегію наук, консультантів Кабінету вивчення Поділля значну кількість (по-над 20) дослідників Поділля, особливо-ж Вінничан та Кам'янчан.

2) Допомігав і допомагає їм у переведенні планового дослідження Поділля, опубліковуючи набутий дослідний матеріал.

3) Видав 7 випусків „Енциклопедії Поділлязнавства“, що в 16—18 випусках має: а) дати всебічний опис Поділля, б) критично підсумувати працю попередніх дослідників та в) опублікувати найновіший відповідно розроблений дослідний матеріал.

4) Частину праці над складенням покажчика всієї літератури про Поділля, що провадиться за останніми вказівками Institut International de Bibliographie à Bruxelles і має бути видрукованим у чергових випусках „Енциклопедії Поділлязнавства“ яко Bibliographia Podolica.

5) Узяв на себе організацію на Поділлі мережі краєзн. товариств та наукове керівництво їхньою працею (див. вип. 5. та 6. вид. Каб. вивч. Поділля), видаючи для зв'язку між дослідниками-краєзнавцями „Інформаційний огляд дослідно-краєзнавчої праці на Поділлі“.

6) Проводить постійний обмін виданнями з по-над 50 наук. установами Зах. Європи, Америки та Близького Сходу (серед них є Пруська, Віденська й Баварська Академії Наук, Єрусалимський Університет та інші) й коло 180 установами — на території етнографічної України з колоніями (крім Великої України також Сх. Галичина, Закарпатська Україна, Кубанщина, Зелений Клин на Далекому Сході, Канада й Сполуч. Штати

та інші) та національних республік, що повстали після 1917. року з підбитих Рос. Імперією країв (Білорусь, Грузія, Узбекистан та інші).

7) Охорону та вивчення пам'яток старовини, мистецтва й природи на Поділлі (вивчення й охорона домика М. Коцюбинського та багато иншого).

Не спиняючись докладно над описанням переведеної вже Кабінетом виучування Поділля в кожній із наведених ділянок праці, бо це все було вже надруковано року 1924. в „Звідо́мленні про діяльність Каб. виуч. Поділля“ у вип. 2. „Енцикл. Поділ.“ та р. 1926. в „Інформац. Огляді досл.-краєзн. праці на Поділлі“ у вип. 6 й 8, зазначимо тільки, що досі Кабінет виучування Поділля видав 1—7 випуски „Енци. Поділлязнавства“ від 600—1500 пр. кожен і має коло 5 випусків цілком готових до друку, яких не може т. часом ще видрукувати за браком коштів.

Закінчуючи оцей коротенький огляд дослідно-краєзнавчої праці на Поділлі описом досягнень у ній української науки, зауважуємо, що супроти попередніх дослідників Кабінет виучування Поділля основним завданням своїм ставив і ставить описання цілого Поділля, включаючи сюди й Поділля Галицьке. Є то приблизно простір давньої Подільської землі¹⁾ коло сер. 14. століття, що обіймаючи майже всю Подільську горбовину й обмежений—на заході р. Стрипою, на півдні сер. течією Дністра й на півночі та сході межами тепер. Волини й Поділля, становить природничу, етнологічну та почасти культурно-історичну цілість²⁾. Доводити необхідність вивчення Поділля в отаких межах звичайно не потрібно: аджеж лише беручи об'єктом дослідження природничу, етнологічну й культурно-історичну цілість, дослідник може додержати науковости в описанні та зробити належні наукові узагальнення. Ось чому Кабінет виучування Поділля та Він. Філія Всенародньої Бібліотеки вписали на своєму ex libris'і оцей девіз: „Investigasse et descripsisse integram Podoliam sit pars operis nostri litterarum Ucrainensium“.³⁾

Але з глибоким жалем мусимо визнати, що утруднені зносини з українськими дослідниками Галицького Поділля й брак не лише в книгозбірні Філії, але й у всіх книгозбірнях України повної літератури про Гал. Поділля не дали змоги в дотеперішніх виданнях Кабінету виучування Поділля описати зазначену цілість. Тільки надалі, починаючи з історичних розвідок проф. Ю. Сіцинського, є надія цю хибу усунути.

Отоді вже дійсно виконано буде наведений девіз Кабінета виучування Поділля, а праця його наук. консультантів буде ще ціннішим внеском до української науки.

¹⁾ Н. Молчановський „Очерк наз. о Под. земле“. Унив. Изв. 1883 р. № 5, ст. 6—16.

²⁾ Цікаво, що польський дослідувач Поділля А. Jablonowski (Pisma т. IV, ст. 255) рішуче заперечує географічну, історичну, економічну, культурну й етнологічну (?) єдність навіть подільського Надбужжя з Кам'янецьчиною.

³⁾ „Внеском нашим до української науки нехай буде дослідження та описання цілого Поділля“.

РОЗДІЛ III

Перешкоди дослідно-краєзнавчій праці на Поділлі, найближчі завдання її та потреби.

Як показано було в попередньому розділі, майже паторавикова політика ізрату супроти України спрямована на затримання її культурно-національного розвитку та нечувана в історії діалізованих країн Європи одверта заборона дослідно-краєзнавчої праці спричинилася до того, що в багатьох ділянках дослідно-краєзнавчої праці Україна встала не лише від країн Зах. Європи, але навіть і від Росії. Оскільки ж Поділля не мало до революції жодних державних дослідно-наукових установ, то дослідженість його є більша навіть супроти інших частин України, де примушує укріпленню науки звернути особливу увагу на розвиток дослідно-краєзнавчої праці на Поділлі, а для цього на нашу думку необхідно: 1) усунути всі перешкоди дослідно-краєзнавчій праці на Поділлі, створити їй тут найсприятливіші умови для розвитку 2) планово-інтенсивною працею надолужити втрачений час.

На прев'язаль розвиток дослідно-краєзнавчої праці на Поділлі гальмується й досі і то навіть не завжди через брак денарійських сил, але майже виключно через відсутність матеріальних засобів. Це є ще на жаль явищем виключно подільським.

Тоді як у Росії протягом 1917-25 рр. витрачено вже величезні кошти на створення низки державних дослідно-краєзнавчих установ та певних мереж краєзнавчих організацій громадських і значної їх частина є на державному чи на місцевому бюджеті або постійно фінансується з державних чи з місцевих коштів на Україні, скільки їм в допомогу має деяких засновків на краєзнавчу працю не було і наслідки цього для нас дуже, дуже сумні. У одній з цих своїх частин (ср. Рос.) снує зараз к-льк 2600 сучасно-краєзнавчих установ та організацій і 75 відсотків їх виникли вже після 1917 р. Із сучасно-краєзнавчих установ та організацій на держ. бюджет є 25 краєзнавчих Т-в код. 30 провінційальних краєзнавчих муз. в та кілька краєзнавчих Інститутів при видних школах, а що до решти то значна частина їх одержує допомогу з місцевих коштів. Незалежно від цього в Росії є ще на держ. бюджеті чимало наукових Т-в розкиданих усюди по периферії Імперії (Ставки, мет. установ та інших науково-дослідних закладів що також припадають на місцях переважно дослідно-краєзнавчу працю¹⁾).

Отже фінтисова підтримка і керування названих згорі цілком забезпечених матеріально дослідно-краєзнавчих установ в дає змогу навіть у найгірших провінційальних закутках Росії провадити планошу дослідно-

¹⁾ Наводимо це за неповними даними в рос. органах. «Крєведєніє» т. 2 № 1-4 1925 року, «Крєведєніє учреждения СССР», 1925 року, «Известия Ц. Б. Крєведєнія» 1925 року та інші.

Закінчуючи цей нарис, вважаємо за необхідне звернутися з нашим закінком до відповідних установ та осіб ще до розв'язання поставлених угорі питань уможливити бieżчу працю Кабінета виуч. Поділля, бо для цього необхідна негайна допомога, а саме:

Допомога з державного бюджету та з місцевих коштів (не лише Вінницької округи, але й 4-ох інших округ Поділля) на одубавання нималої кількості набутого всеподільського досвідного матеріалу на проведення або на закінчення деяких важливих обслідувань на придбання необхідної закордонної літератури, а ми повний її комплект про Галицьку Поділля на бieżчу бібліографічну працю для складення бібліографічного покажчика літератури про Поділля на устаткування на пчаток чотирьох-п'ятикопійкового спеціального приміщення для Кабінета виуч. Поділля і розміщення в ньому зібраних матеріалів колекцій та ин. За мінімальним драхунком потрібно для цього коло 7400 карбов. Ми певні, що і округи Поділля підуть за прикладом Вінницького Округконкому який установою з 25 листопада 1925 р. визнав величезне значіння праці Каб. виуч. Поділля для вивчення продукційних сил Поділля й ухвалив витратити Каб. виуч. Поділля допомогу з місц. коштів і клопотатися перед урядом та иншими округами про таку ж допомогу від них*).

2. Негайно (хоча б у тимчас користування!) дати Каб. виуч. Поділля чашинку до писання. Аджеж після скасування губерні зробити це не тільки й важко, бо чимало вінницьких округстаній здержали від кожної установ усю наявну кількість їхніх машинок.

3. Закрепити за Вінницькою Філією Всенародної Бібліотеки Українського будинок ч. 19 на пр. Леніна, що є органічною частиною садоби Муль і пам'яткою старовинного будівництва. Цей будинок Філія виборює від Він. Місц. та за ремонт уже майже 3 роки (останній облідається 21 червня 1926 р.). зараз будинок цей частково використовується на помешкання для співробітників Філії, але він безперечно весь потрібний Кабінетові виуч. Поділля бо через свою соціальну цінність (муровані стіни в сутережах і склепіння) є в значній мірі безпечним від пожежі і через те цілком придатним для робітень переховування колекцій та інших наукових речностей.

У Вінниц.
1 березня 1926

*) Як ми вже писали в своїй допов. записці року 1925 до Центр. Кам'ян. сесії належало-б цю допомогу з місцевих коштів передати Кам'янечському Науковому Товариству при ВУАН.

:: :: ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОГЛЯД :: ::

дослідно-краєзнавчої праці на Поділлі.

ВИДАЄ КАБІНЕТ ВИВЧЕННЯ ПОДІЛЛЯ ВІННИЦЬКОЇ ФІЛІЇ ВСЕНАРОДНОЇ
БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ПРИ ВСЕУКРАЇНСЬКІЙ АКАДЕМІЇ НАУК

4° 1. :: НА 1. ЯНУАРИ 1926 ГОДУ :: 4° 1.

„Україна мусить бути не тільки багатою, але й культурною“

Заст. Нар. Ком. Осн. Я. Раппо
(3 промани р. 1925 на 2. Сесії ВУЛБК'я)

1. Життя науково-дослідницьких установ.

● Кам'яни П д Наукове Т-во при ВУАН
тривають щироку наукову та дослідно-
краєв. працю. Засноване року 1925 Те-
перішня Президія Глобо проф. О. Полон-
ський, Загт Глобо проф. Ю. Сідинський
Уч. Секретар: В. Збаривсь. Досі зачитано
такі доповіді про Поділля: 1) «Огляд краєзнавч.
життя в Поділлі» -Ю. Сідинський, 2) «Нарис
флори степів і лісів Поділля в зв'язку
з накресленим економіко-географічн. район в
В. Хмаринович 3) «Розвиток Крики в порів-
нянні з рослинністю Поділля» -Богацький.
4) «Хлібна торгівля в Кам'янській окрузі за
1924-25р. -Недужий 5) «Юдифа Поділь-
ських селян з козацькими легіонами на По-
чталі в 1915 р.» -Свдницький 6) «Хармелик
у народній поезії» -дон В. Герасименко
(ниніш. Одеського ІНО). Окремі члени Т-ва
проводили екскурсії та археологічні розкопки
в сусідніх із Кам'янцем селах—Баговищі та
Козинці.

К Под Наукове Тло та Каб. виуч. По-
гала, як установи ВУАН проводять свою
сади вкращеннчч працю, уласно координ
новано.

● На Всесвітній Кримській Конференції, що склалася в Харкові з 19 травня по 3 червня, брали участь 640 а) з Вінниці: директори а) В Одеського військового та і ух консулств квінч Піддаль Ол. Євстиєєвона, 6 з Кіровоградом проф. Н. Гамора, а з Ізюмом

[illegible]

● **Винницька Секція Наук Робітників** в березе велику участь у науково-кращазнавчій праці: ти всім ірміо сприяє її розвитку. Усі доповіді наук консультантів Клуб вичуч. Поділяла (дня „Звідомлення Клуб вичуч Поділяла“ вип. 2 нашк виданні) відбувається на засіданнях Секції Н. Р. Наприкінці травня мин. р. Він Секція НР відрядила своїм коштом до Харківка на Всесукр. Краєзн. Конференцію члена бюро Секції илук консультант Клуб вичуч Поділяла Ол. Савостяничка Голова Секції НР А. Морейніс брав визначну участь в утворенні Він Краєзнавч. Т-ва а також у розробленні питанні про його завдання та методи краєзн. праці (допов. „Звідання краєзнавчого Т-ва“). Хронологічно останню доповідь з циклу Поділяєзнавства зробиш також на зборах Секції НР наш илук консультант Мик Білинський на тему „Нарис історії Вінницького замку“

[illegible]

Він. Окрестатбіро виготовило до друку ч. 1 свого „Бюлетеня“, що вийде 1 березня ц. р. Зміст його такий 1 Територія населення Внакрузі після районувння 1925 року, 2. Природний рух масованих 15 р. 3 Кількість устанав Народного шкoлства на 1 і 15 р Кількість учнів вчителів у них, 4. Елементи міського селу рства по м. Вінниці в 1924 - 25 р., 5. Сілове господарство Внакрузі за даними 1924-25 р., 6. Облік дабнот кустарногосподарних

крас своєю діяльністю на початку 1927; проф. М. Коцюба, Заст. Голови проф. М. Мельник (сестра О. Мельник), Урядовий архітектор К. Іванівський, Проф. К. Іванівський зупиняє цю роботу, не дозволяючи надрукувати Поділля. Рок

два роки. Галузь морфологічних змін у районі Новосілки Костюкової (Залізнична станція) проаналізована в "Збірнику Фізіографічного Комітету" вип. I, Льв. 1925, що виходить за ред. проф. Мик. Мельника.

VIII. Новини та знахідки.

● Розвідку наук. консультанта Кабінету наук. досліджень М. Коцюба, Заст. Голови проф. М. Мельник (сестра О. Мельник), Урядовий архітектор К. Іванівський, Проф. К. Іванівський зупиняє цю роботу, не дозволяючи надрукувати Поділля. Рок

● Незважаючи на те, що Поділля Магдебурзьке, У підвідділі "Podolica" Філії переходить до рук проф. М. Коцюба, який у 1924 році вийшов з архітектури, архітектор К. Іванівський, Проф. К. Іванівський зупиняє цю роботу, не дозволяючи надрукувати Поділля. Рок

● Сьогодні ми маємо дві нові книги: "Міжнародна історія України" (Львів, 1924) і "Історія України" (Львів, 1924). Ці дві книги є дуже важливими для вивчення історії України. Вони містять багато цінних фактів і дат, які допомагають краще зрозуміти нашу історію.

● За відомостями В. Коцюба, Голови Комітету, який займається дослідженнями в області історії України, вийшла книга "Славянська Поділля" (Львів, 1924).

● Н. Коцюба, консультант М. Коцюба, який займається дослідженнями в області історії України, вийшла книга "Славянська Поділля" (Львів, 1924).

● С. Коцюба, консультант М. Коцюба, який займається дослідженнями в області історії України, вийшла книга "Славянська Поділля" (Львів, 1924).

● В. Коцюба, консультант М. Коцюба, який займається дослідженнями в області історії України, вийшла книга "Славянська Поділля" (Львів, 1924).

X. Bibliographia Podolica.

● Кабінет вивчення Поділля просить знову надіслати довідковий листок, який містить дані про історію Поділля. Цей листок є дуже важливим для вивчення історії Поділля. Він містить багато цінних фактів і дат, які допомагають краще зрозуміти нашу історію.

● Кабінет вивчення Поділля просить знову надіслати довідковий листок, який містить дані про історію Поділля. Цей листок є дуже важливим для вивчення історії Поділля. Він містить багато цінних фактів і дат, які допомагають краще зрозуміти нашу історію.

X. Miscellanea.

● Н. Коцюба, консультант М. Коцюба, який займається дослідженнями в області історії України, вийшла книга "Славянська Поділля" (Львів, 1924).

● Х. Коцюба, консультант М. Коцюба, який займається дослідженнями в області історії України, вийшла книга "Славянська Поділля" (Львів, 1924).

● 18. січня 6. р. до Кабінету вивчення

У С Р Р

Кабинет вивчення Поділля
Вінницької Філії

Всесоюзної Бібліотеки України

при

Всесоюзній Акадeмії Наук

10. січня 1926 року

Пошту адреса Вінниця МУРН.

До Краєзнавчого організації
на Поділлі.

На прохання конференції краєзнавчих організацій Кабинет вивчення Поділля Вінницької Філії Всесоюзної Бібліотеки України при Всеукраїнській Академії Наук узяв на себе тимчасовий орган завідування провід у створенні на Поділлі мережі краєзнавчих організацій та постійне наукове керівництво їхньою працею, а тому пропонує: в усіх питаннях краєзнавчої справи звертатися до нього.

Кабинет вивчення Поділля додає, що:

1) краєзнавчим організаціям Західного Поділля й особливо Кам'янецьчини надані підпільні науковому керівництву Кам.-Подільського Наукового Товариства при Всеукр. Академії Наук (Голова Г-во проф. О. Полонський, Заст. Голови проф. Б. Сіпінський, уч. секретар В. Зіборовський, адреса Г-ва Кам'янець. Музей).

2) для встановлення надійного зв'язку й одержання інструкцій матеріалів краєзнавчих досліджень негайно ж після утворення належить надіслати цю же повідомлення до Кабинету вивчення Поділля з прикладенням списку членів У. ради Г-ва й зазначенням проти кожного прізвища факту та освіти.

3) інструктивна програмова матеріалів систематично видаватиметься буди в серійних виданнях Кабинету вивчення Поділля, а тому краєзнавчим організаціям належить вислати за лист передплатників на комплект наших дальших випусків.

4) окремим безплатним додатком до наступних п'яти випусків виходячого (з 1926 р.) виходячого до редакції Кабинета вивчення Поділля та Кам. Под. Наук Г-ва Інформаційний огляд дослідно-краєзнавчої праці на Поділлі, а тому краєзнавчим організаціям належить систематично подавати для нього короткі повідомлення про їх дослідження.

5) зобов'язати належним чином вивчення культури й побуту етнічних меншостей, утворення для цього при Г-вах спеціальні секції.

6) Радіи Под. Вінницької округи належить негайно ж після утворення зв'язувати з організацією з Вінницьким Округовим Краєзнавчим Товариством (Голова Г-ва Ф. Самуїл, Заст. Голови Б. Каган, секретар Г-ва Д. Лавинський та Рад. К. Андрій, адреса Г-ва Вінниця, Буд. Роб. Освіти).

Додаток 1 Статут Радіи Г-ва 2 Орієнтовний перелік краєзнавчих Г-ва й з Поділля збирання матеріалів до фонів птахів.

Заст. Голови Ради Філії Ф. Самуїл.

Директор Філії В. Отамановський

Голова Секції Евр.

Культури й побуту Б. Каган.

Додаток 1

Статут Краєзнавчого Товариства.

1. Загальні положення.

1. Краєзнавче Товариство має на меті об'єднати в межах округи районів краєзнавців, які мають провадити науково-краєзнавчу працю та поширювати краєзнавчі знання й зацікавлення до краєзнавства серед найширших мас громадянства.

Примітка Товариство працює під постійним науковим керівництвом Українського Комітету Краєзнавства при Укр. Акад. та Кабинету вивчення Поділля Вінницької Філії Всесоюзної Бібліотеки України при Всеукраїнській Академії Наук.

Орієнтаційний план праці Районного Краєзнавчого Т-ва. Додаток 2

Поврежда.

долин і т. ін. та як пояснює їх народ. Подати народні перекази про гори
і т. ін. Зфотографувати або відмалювати типовий краєвид та особливо
горби, долини, скелі і т. ін. Описати корисні

...решає для силану, про судноплавство, взагалі про їхні звичини, про повіді, про зміни річчи, час замерзання та скресання, але коли ці дані збираю в їх можна вважати як

обов'язково зазначити наголос, точно передавати на письмі вимову назви і зв'язати її з людиною, до якої вона належить. Це стосується й до назв рослин, тварин, мінералів, хвороб, страй

Клімат Зібрити й упорядкувати всі спостереження щодо погоди, які робили протягом року. (Згодом буде надруковано спеціальний програм).

всем, людям и т. ин. Як в хоща трохи ціанного степу—опісати його, подати склад

У зв'язку з даними про розширення меж поширення пшавської фауни дані про поширення фауни особливо відзначивши, де поширені пшавські фауни, сугалюючи та інші. По зв'язи брати зразки ґрунтів.

Описати квіси й шкідливі рослини, які зустрічаються в парку. Описати рослини лісу, які використовують для фарбування, способи їхнього вживання. Для кожної рослини подати місцева назва (російську, польську і т. ін.) і латинську назву. Визначити, під яким числом можна знайти рослину в збіраному гербарії.

[illegible]

Завдання Перелічити можливо всі всі місцеві тварини. З'ясувати їхні назви місцевими словами. Уважно вивчити їхні риси зовнішнього вигляду. Класифікувати їх за місцем проживання, за способом життя, за формою будови тіла, за способом харчування. Уважно вивчити риси зовнішнього вигляду кожної тварини. Ухорожа фаянн.

[illegible]

^{*)} Складено за програмою у відпор. краєвий органі р. 1924. ч. 2 „Наш Край“

У зв'язі з тим, що в Україні відсутня система контролю за реалізацією програм, країнні органи Р. 1923. ч. 2 «Наш Край»

дальшого руху в межах району

Сучасне населення. Кількість населення за друкованими й недрукованими даними. Розподіл населення (національність, вік,

Побут місцевої національної групи району.

... опис селища (село, хутір і т. ін.). Як поляє народ назву селища?

Дитячі розваги та іграшки.

жити, дожинки та ін.), а особливі події в житті людини (родина, хрестини, похорон). Народні прикмети, приказки, казки, оповідання. Нові пісні й звичаї. Народня медицина. Народні танці, думи й т. ін. (ВУАН)

Мова. Словник місцевості.

Господарство.

ство й подювання. Лісові промисли. Візницькі та сторонні промисли. Копачі та їхня праця. Пасічництво (за програмою ВУАН).

Терміни.

* Одія змивається (не бачи частини шорішні бажано в фарбах—хоча б кольоровими олівцями) й на кожному

Школи.**Пошта й телеграф.****Школи й позашкільна освіта****Місцеві державні установи. Їхня діяльність.**

Бібліографія. Зібрати всю літературу про описувану місцевість Східної Східної України, надіславши копію його до Кабінету вивчення Поділля.

Увага 1) Нанкращі наслідки даватиме праця членів Краєзн. Т-ва, коли вони належно себе до неї підготують. Насамперед для цього необхідно знати **все** досі **зроблене** в справі вивчення Поділля й свого району, а цього можна досягти тільки систематично вивчаючи літературу про Поділля. Щоб цьому допомогати, Діал в своїх виданнях закріплює по змісті вибірково бібліографію відповідних питань, а також видає у майбутньому „Бібліографію Поділля“.

2. Для належного й усебічного переведення спостережень, дослідів, описів і т. ін. необхідно керуватися програмами виробленими вченими дослідниками фахівцями і розроблені пристосовані до вивчення **спокрипних** **основних** **Поділля** **систематично** **зростаючих** в своїх виданнях **Кабинет вивчення Поділля** (науково розроблені програми всеукраїнського значення видає: а) **Всесвіт. Академія Наук.** — Проф. Є. Тимченко „Діалектологічні виклади“ — 15 коп., К.а. Квітка „Профес. народні співці та музиканти“ — 6 коп., О.а. Курдюко „Початки мови“ — 25 коп., А.а. Шульгин „Пасичництво“ — 4 коп., б) **Програм до збирання оповідань, казок, переказів і прислів'їв**, „Програм до збирання п'єс про матеріал“ проф. А. Кристер „Програм до збирання матеріалів звичаїв права“ та інші.

б) **ВУАН** та **С.-Госп. Наук.** К-т України спільно: Н. Загвада „Життя“, М. Тарасенко „Косовиці“ для вивчення с.госп. побуту;

в) **Етнографічно-Т-во** у Києві — А. Шульгина „Народні Календар“.

г) **С.-Госп. Наук.** К-т України анкети „Обстеження буряків України“ „Насіння кормових рослин“ „Географ. розповсюдження рослин“ (анкета карта, багато інших із пристосованими ботаніч. та зоол. карт.)

г) **Українська Метеоролог. Служба** („Укрмет“) для керівництва працею спостерегаців на периферії видає дуже добрий часопис „Погода й Життя“.

3. Як указували в окремих наукових питаннях належить звертатися до Кабінету вивчення Поділля (м. Вінниця Мурин) та до Кам'ян. Наук. Т-ва (Київська, Музей), а також вноситися в пост. передплатники „Енциклопедії Поділлязнавства“.

Додаток 3.**Програм збирання матеріалів до фауни птахів Поділля**

Склад проф. В. Хрещевич.

1. Для птахів, що прилітають на гніздування.

1. Коли (день, місяць та рік) з'являються перші екземпляри та коли головна маса птахів даного роду прилітає на весні.
2. Хто раніше прилітає — самець чи самиця.
3. В яких місцях даний птах оселяється (у степу, в полі, в лісі, в хуторах, на воді, на скелях, біля осель).
4. Чим відживляється (зерном, різними насіннями, гусинію, комахами, жабками, личинками, пташками та їхніми яйцями, гризунами, мишами, жабками, ховрашками) у різні пори року.
5. Чи користуються даний птах для сільського господарства, чи шкідливим, чи одностороннім.
6. Коли починається паркування.
7. Де будує гніздо, як довго і з якого матеріалу.
8. Коли починає нестися, скільки і декладає яєць і коли закінчується в кладання.
9. Чи висиджує яйця лише самиця, чи допомагає їй і самець.
10. Як довго відбувається висиджування яєць.
11. Хто з них сидить пташенят чи лише самиця чи самець, чи обидва чим годують, скільки разів на день.
12. Через скільки днів після вилуплення з яйця пташенята починають вилітати з гнізда.
13. Як довго підлітки тримаються гнізда та батьків.
14. Чи не виводить даний птах дітей удруге.
15. Коли починає літати й як довго продовжується літання.
16. Коли починають птахи збиратися у табунні перед відлітанням у вир.
17. Коли відлітають і як — чи табунками, чи поодинці, у день чи вночі.

II. Для птахів, що прилітають на зимівлю.

1. Коли (день, місяць та рік) данні птах прилітає на зимівлю
2. Де оселяється (у степу або лісі, біля оселі), чи табунами, чи поодинці
3. Чим відживаються.
4. Коли відлітає на батьківщину

III. Для птахів перелітних.

1. Коли (день, місяць та рік) спостережено перш, екземпляри (передові) та в якій кількості.
2. Коли спостережено масові перелітання
3. Коли перелітання даного птаха були численні.
4. В яких місцях зривку відбувалося перелітання (Пн, ПнС, С ПдС, Пд, ПдЗ, З, ПнЗ) і в яких час доби (дні, ніч, увечері, уранці).

IV. Для окремих не досить вивчених птахів.

Зокрема бажано зібрати матеріали про поширення на Поділлі та всі особливості життя окремих птахів 1, стервятника (дні, ніч, 5 и 7 видів), Кибиста вишу, Поділля г. д. 150; 2) дрозда кам'яного (г. г. ж. г. д. ч. 82, 1) трав'янику чорноголового (г. д. ч. 85); 4) пропурки (горобця водяного) рудогрудого (г. д. ч. 94, 4) орябка (г. д. ч. 212); 5) гуски сорог (г. д. ч. 166); 6) мулика-сороки дніпрянського (г. д. ч. 235); 7, хохлати (г. д. ч. 233); 8) жайворонки степового (г. д. ч. 28); 9) жовни чорної (г. д. ч. 113); 10) вівчарика-новалика (г. д. ч. 64); 11) вівчарина весняного (г. д. ч. 61) та 12, вівчарика жовтобровиця (г. д. ч. 63).

Збираючи матеріали за наведеним прикладом, треба також зазначити для кожного птаха: 1) краї, куди він прилітає або польоти, рясніє, куди він, також місця народження птаха, точно передаючи вишук й виставляючи наголосного значення, 2) коли птах в'їжджає в ліс, звідки він з'явився, де він, чому кількість його поміти, почала зменшуватись, або коли він уперше з'явився й скоординував дану місцевість, 3) подати погляд на те, чи він експлуатує дані місця для птаха користуючись їм, чи змінює місце, 4) на значення та роль його в житті людини, утворюючи життя (розвиток, вивчення, вивчення т. д.).

Увага. а) Матеріали мають цінність тоді тільки, коли вказано місце спостережень, місяць та тривалість збирання й як його та фактично оселі. б) для кожного виду птаха в якійсь частині матеріалів або їх копій належить систематично (напр. що місяць) надіслати до Кабінету вивчення Поділля.

Одним із основних завдань свідомого працівника в краєзнавстві є поширення знань про Поділля, а найголовніший засіб до цього—розповсюджувати видання Кабінету вивчення Поділля.

2 Краєзн. організації й окремі краєзнавці, що допомагають розповсюджувати наші видання, одержуватимуть особливі пільги.

* На жаль (дин. стор. 9.) довіч немає майже ні одного з цих праць. Іде обіймає-б територію цілого Поділля.

7. Проф. А. Красівський. Гідро-геологічна основа Поділля (пояснююча записка до гідро-геологічної мапи). Гідро-геологіческая карта Подольи. Вид. Від. Землепорядкування і Меліорації Под. Губ. Зем. Упр. Кам'янець, 1924. Стор. 23, з 2 картами. Ціна 60 к.

8. Грогорієв—Напш. Поділля. Географічно-історичний нарис. Вид. Под. Губ. Нар. Упр. Кам'янець, 1918. Стор. 85.

ЗМІСТ: Простір. Поверхня. Склада поверхні. Грунт. Ріки та річки. Пісок. Опади. Природа. Населення. Праця. Населення. Недра. Торг. Фабрично-заводська промисловість. Шляхи. Історичний огляд Поділля. Вивчені місця на Поділля.

За винятком праці проф. А. Красівського наклади всіх згаданих розвідок хоч і не дуже давно, але вже **вичерпано**. Тому Кабінет вивчав Поділля постановою своїм завданням дати всебічний опис Поділля й а 1924 року розпочав видавати збірник розвідок, кожна з яких є переважно монографічним розробленням або подає останні досягнення відповідної науки. Усього вийде 1924/26 р. 16—18 випусків, що складатимуть немов стислу „Енциклопедію Поділлязнавства“, а саме:

Проф. Леонід Данцев.

Клімат Поділля

Prof. Leonid Dantsev.

Das Klima von Podolien.

Випуск 1. Проф. Леонід Данцев. „Клімат Поділля“. Вінниця, 1924. Стор. 1—VII—48. (Відано чено експертною Комісією Всеукр. К-ту Сприяння Вченню при РНК премією на конкурс 1925 р.; наклад розійшовся). Ціна 75 коп.

ЗМІСТ: Вступне слово. Розділ I. Короткий нарис розвитку кліматологічних дослідів на Поділля. Загальна метеорологічна справа в роки війни й революції. Об'єкт дослідів та матеріал. Розділ II. Загальна характеристика клімату Поділля в залежності від його географічного положення. Середнє положення основної вітроподільної лінії суходолу та її значайні пересуви в межах Поділля. Їх кліматичне значення. Режим вітрів N. та S. Поділля. Вплив відкритих морів. Розділ III. Опади. Їх річний зід та географічний розподіл. Рікниця між N та S. Завина тенденції. Рікні форми опадів. Град. Сніг та сніговий настил. Посухи на Поділля. Їх зв'язок із загальним станом атмосфери та довготривалими баричними хвилями. Розділ IV. Хмарність та гідрометричні Річний зід та географічний розподіл. Рікниця між Придніпровською та Прибузькою округами. Розділ V. Температура повітря. Річний зід та географічний розподіл. Роль Дніпро-Бузького вододілу. Температурна депресія в східних округах Поділля. Нормальні дати наступання рікних градацій протягом року. Метеріодові хитання температури. Хвилі тепла й холоду. Довготривалі аномалії температури. Температура ґрунту. Розділ VI. Високок. Чотири кліматичні райони губернії. Питання про мікрокліматичні відмінки. Бібліографія. Resume.—Das Klima Podoliens. Клімат Поділля.

Випуск 2. Олександр Савостіян. Лектор Він. Держ. Фарм. Технікума. „Дика рослинність

Поділля“. Вінниця 1925. Стор. 71, з 6 малюнками та 1 картою з додатком „Звідомлення про діяльність Кабінета вивчання Поділля Він. Філії Всеукраїнської Бібліотеки України при ВУАН“. Ціна 1 крб. 20 к. (наклад розійшовся).

ЗМІСТ: Глава I. Матеріали до флори Поділля. Гл. II. Характеристика природних умов Поділля (§ 1. Географічне положення Поділля, § 2. Рельєф Поділля, § 3. Поділ Поділля на два сточища, § 4. Геологічна характеристика обох сточищ, § 5. ґрунти). Гл. III. Рослинність. Волинсько-Подільської горбовини. Гл. IV. Основні типи рослинності Поділля. Гл. V. Рослинність лісів Поділля (§ 1. Відсутність шпилькових та супровідних їм рослин, § 2. Типи лісів, § 3. Дубові ліси, § 4. Грабові ліси, § 5. Береза та явір, § 6. Особливо рідкі лісові елементи, § 7. Шела та шела дубова, § 8. Зіллясті рослинності чорного лісу, § 9. Бухові ліси, § 10. Березові ліси, § 11. Рослинність дубових лісів). Гл. VI. Рослинність степів (§ 1. Степова рослинність південно-східного Поділля, § 2. Степова рослинність на взірччях Дністра та Бога, § 3. Північний пояс переваги степової рослинності). Гл. VII. Рослинність Товтрів. Гл. VIII. Рослинність торфових болот Прибузжя. Гл. IX. Рослинність водних обшарів. Гл. X. Рослинність скеля та місць на припечі. Гл. XI. Бур'яни Поділля (§ 1. Типи бур'янів, § 2. Смітнікова рослинність, § 3. Похвоті бур'яни). Гл. XII. Корисні рослини дикої флори Поділля. Гл. XIII. Ботанічна районізація Поділля. Гл. XIV. Охорона та вивчення флори Поділля (§ 1. Необхідність охорони Подільської флори, § 2. Вивчення Подільської флори) Resume.—Die Flora Podoliens. Покажчик атинських назв.

Випуск 3. Архадій Зекер. „1905. рік на Поділля“. Частина I. — Аграрні заволоди та завору-

Олександр Савостіян.
Лектор Вінницького державного університету.

Дика рослинність Поділля.

Entwurf des Autors.

Prof. Savostianov.

Die Flora Podoliens

von Herrn Olexander Savostianov entworfen.

entwurf des Autors.

© 1925. 1926. 1927. 1928. 1929. 1930. 1931. 1932. 1933. 1934. 1935. 1936. 1937. 1938. 1939. 1940. 1941. 1942. 1943. 1944. 1945. 1946. 1947. 1948. 1949. 1950. 1951. 1952. 1953. 1954. 1955. 1956. 1957. 1958. 1959. 1960. 1961. 1962. 1963. 1964. 1965. 1966. 1967. 1968. 1969. 1970. 1971. 1972. 1973. 1974. 1975. 1976. 1977. 1978. 1979. 1980. 1981. 1982. 1983. 1984. 1985. 1986. 1987. 1988. 1989. 1990. 1991. 1992. 1993. 1994. 1995. 1996. 1997. 1998. 1999. 2000. 2001. 2002. 2003. 2004. 2005. 2006. 2007. 2008. 2009. 2010. 2011. 2012. 2013. 2014. 2015. 2016. 2017. 2018. 2019. 2020. 2021. 2022. 2023. 2024. 2025.

1905. рік на Поділлі.

Випуск 1.—Історія півдня та
південної України 1904-05

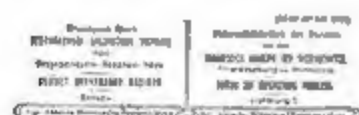

Вінниця, 1904 р.

граму збирання матеріалів до фауни птахів". З 2 малюнками в тексті й 3 таблицями. Ціна 1 карб.
(У продажу зменшена незвичайна кількість).

ЗМІСТ: Розділ I. Загальні уявлення до фауни птахів. Розділ II. Систематичний огляд фауни птахів Поділля. Ряди: Горобанки, Пухлячі, Дрімлюги, Бджолоїди, Одури, Рикші, Водоморози, Дятли, Зозулі, Сови, Яструби, Гоміакові, Фламінго, Гуси, Веселюки, Кожари, Голуби, Рибки, Кулики, Мартини, Пастухи, Курочки). Розділ III. Розподіл птахів по стадіях та зоо-географічних зонах. Resume.—Die Vögel Podoliens. Покажчик латинських назв.

Випуск 8. Проф. Василь Хравенч. "Минуле фауни Поділля". Шкіл з доби 12.—19. століть. Вінниця, 1926. Стор. 20, з 5 малюнками в тексті, з

Птахи Поділля.

Огляд фауни птахів.

В. Хравенч, 1926 р.

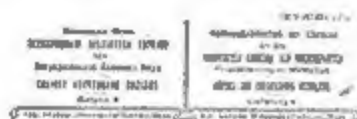
шення каймітів р. р. 1934—06. Вінниця, 1925-43+3 (ненумер.)—1 карта. Ціна 90 к. (наклад розійшовся).

ЗМІСТ: Передмова. Розділ I. Вступ. Поділля 1904 року. Відомі Петербурзьких подій. Революційні гуртуння на Поділлі до 1904—1905 р. Уряд готується до подій. Розділ II. Аграрний рух на Поділлі. Характер селянських пинот. Політичний підтинок лаворунень. Форма руху. Відношення до руху ріжних соціальних груп. Розділ III. Перша доба лаворунень. Зріст лаворунень. Дальший розвиток подій. Стан селянського господарства на Поділлі р. 1905. Селянство вимагає закриття "монополій". "Дуель" губерніатора з поміщиками. Розділ IV. Друга доба руху. Політичний характер руху цієї доби. Загострення руху. Рух на Вінничині. Висновком. Джерела до історії 1905. р. на Поділлі. Абетковий покажчик особових імен згадуваних у творі.

Випуск 4. Проф. Василь Хравенч. "Ссавці Поділля". Вінниця, 1925 р. Стор. 29. З 4 малюнками в тексті. Ціна 60 к. (наклад розійшовся).

ЗМІСТ: Розділ I. Загальні зауваження до фауни ссавців. Розділ II. Систематичний огляд фауни ссавців. Ряди: Листячі миші або Кажани, Камахоїди, Хижак, Гризуни, Паристоконні. Розділ III. Розподіл ссавців по стадіях та зоо-географічними зонами. Resume.—Die Säugetiere Podoliens. Покажчик латинських назв.

Випуск 5. Проф. Василь Хравенч. "Птахи Поділля". Вінниця, 1925—26 р. Стор. 65. З додатком "Статуту Районового Краєзнавчого Т-ва", "Орієнтаційного плану втрачі Краєзнавчого, Т-ва", "Про-

Проф. Василь Хравенч.

Ссавці Поділля.

Огляд фауни ссавців.

В. Хравенч, 1925 р.

В. Хравенч, 1925 р.

додатком "Інформаційного огляду дослідно-краєзнавчої праці на Поділлі". Ч. 1. Ціна 50 к. (У продажу).

ЗМІСТ: § 1. Загальні зауваження. § 2. Історична минула фауна ссавців—4. § 3. Ндавнік минула фауна птахів.

§ 4. Охорона та значення рідкоствя представників Фауни Поділля. Resume.—Die Vergangenheit der Fauna Podoliens.

Випуск 7. Проф. Василь Хравенч. "Нарис Фауни Поділля". Частина I.—Ссавці та птахи. Вінниця, 1926. Стор. 1—129. З 3 таблицями та 17 малюнками й 1 кротою. Ціна 1 крб. 80 к. (У продажу).

ЗМІСТ: Розділ I. Матеріал до фауни ссавців та птахів Поділля. Розділ II. Загальна характеристика природних умов Поділля (§ 1 Географічне положення, § 2. Рельєф Поділля, § 3. Геологічна характеристика Поділля, § 4. Оболонення Поділля, § 5. Грунти Поділля, § 6. Рослинність Поділля) Розділ III. Нарис фауни ссавців Поділля (§ 1. Загальні зауваження до фауни ссавців, § 2. Систематичний огляд фауни ссавців, § 3. Розподіл ссавців по стадіях та зоо-географічними зонами). Розділ IV. Огляд

фауни птахів Поділля (§ 1. Загальні уявлення до фауни птахів. § 2. Систематичний огляд фауни птахів Поділля. § 3. Розподіл птахів по станціях та зоо-географічних зонах). Розділ V. Найтоповіші зоо-географічні райони Поділля. Розділ VI. Минуле фауни Поділля (§ 1. Загальні зауваження. § 2. Історична минула фауна ссавців. § 3. Недавнє минуле фауни птахів. § 4. Охорона та вивчення рідкості представників фауни Поділля). Розділ VII. Економічне значення ссавців і птахів. Розділ VIII. Уявлення до охорони та вивчення фауни Поділля. Хезити.—Die Fauna Podoliens, Alphabetisch geordnet nach lateinischen Namen.

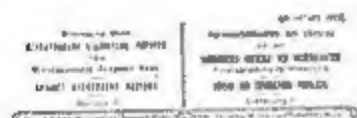
У найближчому часі підуть до друку:

9. Проф. Ю. Сіпівський. „Нариси з історії Поділля“. Ч. Ч. 1 й 2. з ілюстраціями та історично-археологічною картою Поділля.

10. Матеріали до фауни Поділля.

11. Проф. А. Красівський. „Геологія та мінеральні багатства Поділля“.

12. Проф. С. Городецький. „Сільське господарство на Поділлі“ Ч. 1 (до світ. війни).

Минуле фауни Поділля.
Ю. Сіпівський.
Винищ. 12-18, 1925.

У Мюнхені 1925 г.

Окрім цього одним із випусків вийде: І. Шипович. „Вінницькі Мури“. Історичний нарис.

Примітка: ГВК Поділля постановою з 17. березня 1925 року рекомендував усім державним, громадським та кооперативним установам передплатити відповідну кількість примірників „Енциклопедії Поділля-знавства“ яко необхідну для вивчення продукційних сил Поділля, Губкомісія для українізації радпарату при Президії ГВК й Він. Окрокмісія при Президії ОВК визнали це видання за необхідне для поглибленої українізації, а Губінспектура Наросвіти Поділля обіжником Ч. 7948 та Він. Окрнаросвіта об. ч. 871—підручником краєзнавства для школи.

З огляду на невеликі накладі, видання Філії здебільшого вичерпуються не дійшовши до периферії. Тому йдучи назустріч

периферійним краєзнавчим Т-вам, школам та зацікавленим установам і особам рекомендуємо вписуватися в постійні передплатники на комплект дальших випусків (починаючи з вип. 5), надіславши на (1 комплект) завдатку 2 крб. на біж. рахунок Філії Ч. 443 до Українбанку (у Вінниці) й точну поштову адресу. Пост. передплатники одержуватимуть 20% знижки та пересилку коштом Філії, при чому чергові випуски надсилатимуться їм накл. платою, а завдаток зараховано буде в останню виплату.

:: ВИДАННЯ КАБІНЕТА ВИУЧУВАННЯ ПОДІЛЛЯ :: **ВІННИЦЬКОЇ ФІЛІЇ ВСЕНАРОДНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ПРИ ВУАН.**

Щоб дати всебічний опис Поділля, Кабінет виучування Поділля видає цикль розвідок, кожна з яких є переважно монографічним розробленням або подає останні досягнення відповідної науки. Усього вийде 1924/26 р. 16—18 випусків, що складатимуть немов стислу „Енциклопедію Поділлязнавства, а саме:

1. Проф. П. Данилов. „Клімат Поділля“ (наклад розійшовся).
2. Ол. Савостіанов. „Дика рослинність Поділля“ (наклад розійшовся).
3. Ярк. Зекцер. „1905. рік на Поділлі“ (наклад розійшовся).
4. Проф. В. Храчевич. „Ссавці Поділля“. З ілюстраціями (наклад розійшовся). 60 коп.
5. Проф. В. Храчевич. „Птахи Поділля“ (є ще незначна кількість у продажу). 1 крб.
6. Проф. В. Храчевич. „Минуле фавни Поділля“ (є ще незначна кількість у продажу). 50 коп.
7. Його-ж „Нарис фавни Поділля“. З ілюстраціями та додатком фавністичної карти (у продажу). 1 крб. 80 к.
8. В. Отамановський. „Краєзнавство на Поділлі“. Ціна 30 коп.

У найближчому часі підуть до друку:

9. Матеріали до фавни Поділля.
 10. Проф. Ю. Сіцінський. „Нариси з історії Поділля“ Частина 1. З ілюстраціями та історично-археологічною картою Поділля.
 11. Проф. П. Красівський. „Геологія та мінеральні багатства Поділля“.
 12. Проф. С. Городецький. „Сільське господарство на Поділлі.“ Ч. 1.
- Окрім цього одним із випусків вийде: І. Шипович „Вінницькі Мурк“. Історичний нарис.

Губвиконком Поділля постановою з 17. березня 1925 р. рекомендував усім державним, громадським та кооперативним установам передплатити відповідну кількість примірників „Енциклопедії Поділлязнавства“ яко необхідної для вивчення продукційних сил Поділля. Губкомісія для українізації радпарату при Президії ГВК й Вінницька Окргкомісія в справі українізації при Президії ОВК визнали це видання за необхідне для поглибленої українізації, а Губінспектура Наросвіти Поділля обіжником Ч. 7948 й Вінницька Окринаросвіта обіжником Ч. 871 з 26/II 1926 р.—підручником краєзнавства для школи.

Пільги постійним передплатникам.

З огляду на невеликі наклад, наші видання здебільшого вичерпуються не дійшовши до периферії. Тому рекомендуємо Краєзнавч. Т-вам, школам та зацікавленим установам і особам вписуватися в постійні передплатники на комплект дальших випусків (починаючи з вип. 5), надіславши (на 1 комплект) завдатку 2 крб. на біж. рахунок Філії Ч. 443 до Українбанку (у Вінниці) й точну поштову адресу. Пост. передплатники одержуватимуть 20% знижки та пересилку коштом Філії, при чому чергові випуски надсилатимуться їм напл. платою, а завдаток зараховано буде в останню виплату.

Кабінет виучування Поділля Він. Філії Всенародної Бібліотеки України при ВУАН просить наукові й науково-краєзнавчі установи та редакції часописів надсипати свої теперішні й давніші видання та органи в обмін на видання Філії.

Ціна 30 коп.